

RECENSIES

POLITIEK

Jaap van Ginneken & R. Kouijzer (red.), *Politieke psychologie. Inleiding en Overzicht*. Alphen aan den Rijn, Brussel, Samsom, 1986.

Het politieke bedrijf benaderen vanuit het perspectief van de psychische eigenschappen van politieke leiders, volgelingen en onderdanen, van heersers en overheersten kan zeker niet nieuw worden genoemd. Wellicht vormt het zelfs nog steeds het vertrekpunt van alle 'common sense'-benaderingen van het politieke en van de politiek; psychische kenmerken van machthebbers en onderdanen worden zeer vaak gehanteerd in populaire interpretaties of verklaringen van politieke gebeurtenissen, van het slechte karakter van deze politicus tot de conservatieve volksaard van gene bevolking. Ook de wetenschappelijke invalshoek van de psychologie ter verklaring van de politieke beleving en het politieke gedrag van enkelingen of groepen kan geenszins recent worden genoemd. Zoals van Ginneken in zijn inleiding benadrukt kan men er de wortels ten laatste al bij Dante of Machiavelli situeren.

Dat de politieke psychologie zich vandaag als een nieuwe benaderingswijze profileert kan nochtans geen toeval wezen. Het eerste, recente standaardwerk over politieke psychologie, *Handbook of Political Psychology*, onder redactie van Jeanne Knutson (dat nochtans enkel in de inleiding van onderhavige reader wordt aangehaald), dateert van 1973 en de onder haar impuls opgerichte *International Society of Political Psychology*, van 1977. Precies ook de periode waarin de 'mentaliteitsgeschiedenis' in continentaal Europa opgeld begint te maken. Talrijke leden van die International Society (onder andere: Talmon, Touraine, Crozier, Eysenck, Riesman, Smelser...) behoren inderdaad tot het gezelschap van sociale wetenschappers die zich reeds in de zestiger jaren verzetten tegen de structuralistische of functionalistische reductie van de menselijke actor tot een geheel aan objectieve 'sociologistische' coördinaten. (klasse, belang, verwantschap, inkomensgroep, ideologie enzovoort) en, vooral, tegen de visie dat men een socio-logie kon ontwikkelen, onafhankelijk van een psycho-logie van de specifieke mentale kenmerken van maatschappelijke 'actoren'. Ook de mentaliteitsgeschiedenis keert zich af van de vroegere historische 'objectivismen' en richt haar aandacht op de volle particulariteit van de concrete, steeds eenmalige, historische gebeurtenis. Het leidt geen twijfel dat de vigerende tijdsgeest hier mede schatplichtig aan is. Het lijkt er wel op dat men de vroegere structurele of functionele benaderingen van het politieke ten dele de schuld geeft voor de uitzichtloosheid van de actuele socio-politieke impasse en dat men het probleem van de "maakbaarheid van de samenleving" (opnieuw) psychologiseert in termen van specifieke attitudes en denkwijzen van specifieke groepen actoren.

Ongetwijfeld bestaat er een verband tussen de benadrukking van objectieve, sociale determinanten en 'wetmatigheden' die onafhankelijk van de specificiteit van individuele actoren en hun mentaliteit 'werkzaam zijn' en een zeker vertrouwen in het verloop van het historisch scenario. Persoonlijke kenmerken en psychologische eigenschappen van specifieke leiders of (be)geleiders doen

er dan minder toe. Waar het vertrouwen in de objectieve 'logica' van de geschiedenis zoek is ("the future was nicier") is het bijna voorspelbaar dat men opnieuw aandacht krijgt voor de particulariteit van de actoren op het historische toneel en, meer in het bijzonder, voor het belang dat de psychologische eigenschappen van politieke actoren kan hebben voor het verloop van het politieke.

Onderhavige reader heeft tot doel om de politieke psychologie als 'jonge' discipline te introduceren, en er de productiviteit op uiteenlopende vraagstellingen van te illustreren.. Dat gebeurt aan de hand van zesentwintig korte essays over uiteenlopende onderwerpen als autoritarisme, etnocentrisme, politieke besluitvormingsprocessen, het onderwijsvak 'maatschappijleer', ideologie en subjectiviteit, politieke antropologie, partijpropaganda, vijandbeelden en dergelijke meer. Het boek bevat een grote waaier aan invalshoeken en benaderingswijzen, gezien er noch van één psychologische wetenschap, noch van één politieke wetenschap kan gesproken worden. Dat kan reeds blijken uit het feit dat niet één van de in de (overigens onvolledige) lijst van werken aan het einde van het boek als een 'standaardwerk' in de politieke psychologie wordt aangewend. Enkel de studie van Adorno e.a. over *The Authoritarian Personality* (1950) wordt door drie auteurs geciteerd en door nog meerdere gebruikt. De andere studies moeten het doorgaans met één verwijzing stellen. Anderzijds zal men tevergeefs zoeken naar referenties naar bijvoorbeeld het werk van De Tocqueville, Mosca, Gramsci of, zeg maar, Merton – auteurs die men in deze context toch wel zou verwachten.

Daarmee wil geenszins gezegd zijn dat deze inleiding tot de politieke psychologie geen boeiende lectuur zou zijn. Er wordt enorm veel informatie op luttele bladzijden aan de lezer gepresenteerd, en men verwerft door de lectuur inzicht in de rijkdom aan invalshoeken die kunnen worden gehanteerd in een analyse van het politieke gebeuren. Maar juist die rijkdom, die telkens opnieuw door een interdisciplinaire aanpak wordt geschraagd doet me twifelen of politieke psychologie als zodanig werkelijk een nieuw en vruchtbaar paradigma kan heten. Wat het boek, integendeel, aantoonst is dat de vroegere sociologismen leeg waren in de mate waarin zij (en dat was zeer vaak het geval) niet bij machte waren om enerzijds hun theorieën met relevant *empirisch* materiaal te onderstellen en om anderzijds aan de volle particulariteit van specifieke actoren in het politieke proces plaats te geven. De politieke psychologie vult hier een hiaat. Of dit voldoende is om van een nieuwe discipline te kunnen gewagen, zal de toekomst moeten uitwijzen. Alvast verschijnt ondertussen sedert 1979 het driemaandelijks tijdschrift *Political Psychology* om te pogen ons daarvan te overtuigen.

Koen RAES

* * *

OVER DE MENS

Cor Schavemaker & Harry Willemsen, *Over de waardigheid van de mens*. Alphen aan den Rijn/Brussel, Samsom, 1986(2), 109 blz. ISBN 90 14 04602 7.

Een goede wijn behoeft geen krans. De bespreking van dit boek kan dan